

NEMČIĆEV »POGLED U VENECIJU«
(PUTOSITNICE)

Ivo Frangeš

Osamnaesto stoljeće zatvara se krupnim događajima među kojima pad Venecije (1797.) sigurno nije najneznatniji. U svakom slučaju, nakon »propasti Venecije« (da se poslužimo Šenoinom sintagmom), mijenjaju se i tisućljetni mletačko-hrvatski odnosi. I hrvatske i mletačke zemlje našle su se u istoj zajednici: u austrijskom carstvu; izuzevši kratko razdoblje Napoleonove vlasti (1805-1813).

Mijenja se i odnos među dvjema književnostima. Završava razdoblje takozvane starije hrvatske književnosti. (Moderna književna znanost s pravom zazire od toga određenja, jer ono i nehotice gubi iz vida cjelovitost književnosti.) Prestaje zapravo vrijeme u kojemu hrvatska književnost nema središnjega, nacionalnog dijalekta. Štokavski, iako je na njemu napisan velik broj umjetnički relevantnih djela, od XV. do XIX. stoljeća (spomenimo samo Gundulića, Kačića, Grabovca, Reljkovića i druge), nije još dignut na visinu književnoga standarda. Znamo da su sva tri hrvatska dijalekta funkcionirala kao književni jezici, sve do Gajeva Proglasa 1835. godine — kojim je najavio da će »Danicu« iduće (1836.) godine tiskati na štokavskom. Uvođenje novoga jezičnog standarda odvija se pod trajnim mottom hrvatskih preporoditelja: »Narod bez narodnosti jest tijelo bez kosti.« A što više od jezika učvršćuje nacionalni identitet?

Romantično vrijeme mijenja i smisao putovanja. Javlja se pojam *homo viator*: pojedinac koji putuje iz zadovoljstva, iz želje da posjeti, upozna i opiše strani svijet. Upravo kako upozorava Nemčić motreći »četiri konja od mjeda« na crkvi svetoga Marka: »A što je, pitam ja čitatelja, putopis bes opisateljnih predmeta? što drugo negoli bijela artija! Ja scijenim da me svatko razumije« (Antun Nemčić, *Putositnice*, Zagreb, 1965, PSHK, Zora/Matica hrvatska, knj. 34, 188).

Putovati, vratiti se kući, izvijestiti o viđenome, to više nije pričanje upravljeno samo vlastitoj obitelji ili rodnome gradu. Napisati izvješće s puta, subjektivan doživljaj pretvoriti u čitateljima dostupnu sliku, znači ostvariti umjetničku komunikaciju s ukupnom zajednicom. Putnik je neka vrsta predstavnika svoga naroda: promatra, saznaje, uspoređuje. (Dovoljno je spomenuti tada najveće europske, i ruske, pisce-putnike, kao što su Goethe, Sterne, Heine, Byron, Karamzin, Radišćev itd.) Oni u svoje iskustvo unose sliku velikoga svijeta ili nepoznate domovine, ono što je rijetkima bilo dano vidjeti. To što su spoznali, prilagođuju mjerama svoje zemlje, viđeno približavaju vlastitim proporcijama. Zavičaj, njegovi krajolici i ljudi, sve im to postaje sredstvo kojim omjeravaju i predočavaju dotad nepoznat svijet. Tako Antunu Nemčiću (1813-1849) u *Putositnicama* (1845.), »mali brzaci i padovi zagorske rječice Bednje« pružaju mogućnost da čitatelju prizove u maštu veličinu vodopada Rajne kod Schaffhausena ili slapove Nijagare. Svijest o domovini potiče potrebu da se rodoljubno čuvstvo, transponirano u zavičajni krajolik, svrhovito objasni i nama i drugima.

»Jerbo što treba drugo jednome stanovniku nekadašnje Jovije (Ludbrega, I.F.) ... Neka ide poslije kišovitog dana tamo do hlipa naše Bednje ... u žamoru padanja i penjanju talasa lako će si predstaviti slape Rena kod Schaffhausena pa ako hoće baš i Nijagare ... Pjenjenje i žamor je i ovdje i tamo« (*Idem*, str. 35).

Moderni putopisac ne putuje samo *od — do*: za njega to nije svladavanje razmaka između polazišta i odredišta, između različitih točaka itinerarija, nego intenzivno doživljavanje svega što je fizički »između«: krajeva, gradova i ljudi. Kako će poslije reći Matoš, putovanje — »je poezija moderne civilizacije« (Antun Gustav Matoš, *SD*, XI, Zagreb, 1973, str. 160.). A, »putopisac može biti učenjak i šaljivčina, slikar i psiholog, fantast i realist, poet i pripovjedač, jer u široki okvir putopisa pristaju sve literarne vrste od Byronove lirike, Goetheovih refleksija, Taineovih studija, Fromentinovih pejzaža pa do Sterneovih šala, Heineovih fantazija i Stendhalovih bilježaka. U putopisu naći ćete najlakše literarni način i temperamenat kojega pisca« (*Idem*, VIII, 258).

Mnoge od tih osobina naći ćemo u putopisima istaknutog predstavnika hrvatske preporodne književnosti, Antuna Nemčića, koji — možemo reći — ne naviješta samo Šenou nego i veliku Matoševu pa i Krležinu strast putovanja. *Putositnice* (1845), Nemčić piše »u Starom Gradu, na mojoj villeggiaturi, u poznoj jeseni 1844«. To je piščevo prvo objavljeno djelo, zamišljeno u tri djela — tri putovanja. Početak nedovršenoga drugog dijela, zapravo Nemčićeve bilješke, objavio je posmrtno Mirko Bogović, u časopisu »Neven«, 1852. godine. Taj je tekst neredigiran i bitno zaostaje za kvalitetom prvoga dijela, na što je kritika već upozorila (Milivoj Šrepel, Vladoje Dukat, Branimir Donat i drugi).

U *Putositnicama* pisac polazi na put iz Ludbrega, 28. veljače 1843., u sjevernu Italiju, koja je tada još bila austrijska. Putovanje će trajati do 23. travnja iste godine. Nemčić će proći kroz Zagreb, Rijeku, Trst, Veneciju, Padovu, Veronu, Ljubljanu, Maribor, Graz, Beč i ponovno Zagreb.

Glavno odredište bila je, kako Nemčić kaže, gornja Italija, odnosno Venecija. U njoj je boravio tri dana na polasku i petnaest na povratku. Po cilju i karakteru puta, Nemčić je daleko više nalik našim renesansnim umjetnicima-putnicima (Držić, Zoranić) i romantičnim suvremenicima (Trnski, Vraz, M. Mažuranić, Kukuljević, Veber Tkalčević) nego davnim zadarskim, splitskim, dubrovačkim i drugim hrvatskim trgovcima koji su, u proteklim stoljećima, tako često poslom boravili u Veneciji. Potvrđuje to i neposredan, prosvjetiteljsko-romantični gnomički početak *Putositnica*: »čistu obrazu malo vode treba«. Nastavljajući prisno obraćanje čitatelju, Nemčić navodi i Rousseauovu misao o slobodi čovjeka. U svojoj će knjizi iznijeti sve što ga je emocionalno uznemirilo, poštujući tako jedno od temeljnih načela romantičnoga pisanja. Odista, kako bi Matoš rekao, vodila ga je »želja za putovanjem, neodoljivi nagon za avanturom i pustolovinom ...« (AGM, SD, XI, 160). Za tu je »avanturu« Antun Nemčić Gostovinski bio posve spreman. Odlučio je na putu voditi dnevnik, bilježiti svoja opažanja, spoznaje i susrete. No dogodilo se da je za dnevnikom posegnuo svega dva puta, pa su *Putositnice* zapravo plod usputnih bilježaka i obnovljenih doživljaja — sjećanja. Neka vrsta memoarske, pripovjedne proze, nastale — kako kaže Dean Duda — »flashback postupkom« (D. Duda, *Priča i putovanje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998, str. 231).

Nemčiću je Venecija posve nov prizor, bitno različit od svih gradova što ih je on, kontinentalac, mogao vidjeti ili zamisliti. Za razliku od većine europskih posjetitelja Venecije, koji su u nju dolazili sa sjevera, kopnom, dodirujući najprije

Mestre i tamošnju lagunu, Nemčić je u povlaštenu položaju mediteranskih posjetitelja, koji joj prilaze brodom s juga. Ispunjava se njegova davna želja, prava fascinacija morem, izražena u početnom poglavlju *Putositnica*: »... koliko puta probudio je neznatni potočić u meni nenavist — kad sam promišljao: gle ova kukavica koja se nevoljno valja i vijuga od jaruge do jaruge, od kamena do kamena, od drveta do drveta, doći će prije al kasnije ipak do sinjega mora« (*Idem*, 39).

Gledana, upravo naslućivana, Venecija se, postupno, otkriva pogledu našega putnika koji, »u ishodu sunca na pučini«, zadivljeno stoji na pramcu (ondašnjega) jedrenjaka-parobroda, približavajući se žuđenome gradu. Magla se razilazi, Venecija sve više postaje zbilja. Nemčić slika svoje uznemireno iščekivanje. Odlomak je odista svjež, protkan aluzijama na mitski grad koji se neumitno primiče:

»Magle, koja nekadašnju ovu mora vladaricu u čarobnu koprenu jošte zavijaše, sveđ je malo-pomalo nestajalo, čim mi bliže jadrismo, dok nam se napokon, u cijelom svojem ogromnom opsegu i veličanstvenom biću ne ukaza na uzljuljanih Adrije talasih divna Venecija« (*Idem*, str. 111).

Nemčićeva vizija praskozorja kao da kontrastom naviješta impresivnu (možda jednu od najljepših) introdukciju Šenoinoj povjestici *Propast Venecije*, u kojoj treperi mjesečinom zalivena 'kraljica mora':

»Lagunom lebdi mir,
Lagunom drkće zlatna mjesečina;
Draguljem bliješti mora šir
I tajnim šaptom pljuskala pličina«.
(August Šenoa, *Sabrana djela*, Zagreb, 1963, knj. I, str. 313).

Putositnice nas povezuju i s dvojicom hrvatskih preporodnih putnika po sjevernoj Italiji, oduševljenih štovatelja Venecije. Jedan je Dimitrija Demeter (1811-1872), pjesnik, novelist, dramatičar i kazališni stručnjak. Njegovim rodoljubnim i povijesnim spjevom byronovske intonacije, *Grobničko polje*, otvara Stanko Vraz 1842. izlaženje časopisa »Kolo«. Demetrova *Izjašnjenja* uz tekst doživljavamo više kao putopis nego kao komentar: »Bregovi rijeke Brente među Padovom i Mletci jesu najkrasnii, koje sam na mojih putovanjih vidio. (...) Zaručnica (ljuba) mora (Neptuna) zove se Venecia (Mletci).(...) Mletci su mjesto za pjesnika kao stvoreno.« (»Kolo«, I, Zagreb, 1842, str. 19 i 20) Drugi je Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889), povjesničar, polihistor, pjesnik, pripovjedač i

putopisac, čije je djelo Nemčić također dobro poznavao. U *Dopisu iz Mletakah*, unatoč povijesnim nesporazumima i bolnim međusobnim iskustvima dvaju naroda, Hrvata i Talijana, Kukuljević ipak kaže: »Vi znate svi kako sam ja za Mletke zauzet; to je moj najmilii grad na čelome svētu« (»Danica«, VIII/1842, br. 51, str. 204). I Kukuljević je, približavajući se Veneciji brodom, doživio — neka nam je dopušteno reći — pravi baudelaireovski prizor galebova koji prate udivljene putnike. U pjesmi *Uspomena na Veneciu*, on Serenissimu naziva »Babilon od mora«, aludirajući na tolike ljude i kulture koji se u njoj susreću. Poput Nemčića, i Kukuljević spominje velike pjesnike, slikare, kipare, Dantea, Tassa, Ariosta, Petrarca, Sansovina, Palladija, Canovu, Tiziana, Palmu, Tintoretta ... Zaključak je tipično romantičan: smrt pobjeđuje sve, ali ne može pobijediti snagu umjetnosti. U sudaru života i smrti, prošlosti i sadašnjosti, ostaje nadmoćna magična ljepota toga grada:

Sve u tebi života i smarti
Sliku nosi: to te i čudnom čini,
Jer vidit je, svom kak' silom starti
Smart ni mogla tebe ko stvor ini!

(Ivan Kukuljević, *Uspomena na Veneciu*, »Danica horvatska, slavonska i dalmatinska«, IX/1843, br. 11, str. 42).

Prizor će, kasnije, ponijeti i Antuna Gustava Matoša: »Venecija! Pero mi klizi iz ruke ... To je Šenoin stražar, a oko njega lebdi mir sjetnim, tihim, srebrnastim, mjesečinastim krilom, nad crnom lagunom i nad pustim Lidom ...« (AGM, SD, IX, 28).

Tražimo li u europskom kontekstu Nemčiću srodne putopisce, onda bi to, prividno, mogli biti superkritični ali i sentimentalni Lawrence Sterne i trpki humorist Heinrich Heine. Nemčićevo je djelo u biti »samostalno i uistinu izvorno«, kako je upozorio već 1846. godine prvi kritičar djela, Stanko Vraz. Što se »idejnog«, zapravo rodoljubnog poticaja tiče, slobodno je pretpostaviti da se Nemčić, pišući naknadno svoje djelo, oslanjao na tada objavljeni *Cestopis obsahujici cestu do Horni Italie* (1843) Jana Kollara, odnosno, točnije rečeno, na općenito rasprostranjene Herderove ideje o ulozi i svojstvima slavenskih naroda. Da se točnije shvati Nemčićev način razmišljanja, dovoljno se sjetiti Kollarova i Kukuljevićeva retoričkog entuzijazma prema Veneciji, kad opisuju njezinu (po

njihovu uvjerenju i »našu«) Rivu dei Slavi i Rivu dei Schiavoni. »Vi znate iz dogodovštine kako su Dalmatini u starih vremenah ovde vladali, najglavnija strana od grada, prekrasna obala mletačka zove se još dan današnji njim na čast ...« (Ivan Kukuljević: *Dopis iz Mletakah*, »Danica ilirska« VIII/1842, br. 51, str. 205). Valja imati na umu da to nije nikakav agresivni panslavizam, nego osvjedočenje (staro tada i kod nas već nekoliko stoljeća, od Vicka Pribojevića, 1525. godine), kako je etimologija riječi »Slaven« — zapravo slava, »gloria«! Za Kollara se to nekritički širi i na Veneciju, odnosno njezine stanovnike Venede! Nemčić svoje djelo piše za tada malobrojnu hrvatsku publiku, pa nam je jasnije njegovo inzistiranje na višestoljetnoj tradiciji mletačko-hrvatskih dodira. Dovoljno je pročitati *Dalmatinu* (1758.) Carla Goldonija da se shvati to raspoloženje. Dodamo li još uvijek živo i u europskom intelektualnom krugu djelotvorno sjećanje na *Viaggio in Dalmazia I-II* (1774) Alberta Fortisa, Nemčićevo prihvaćanje Kollara bit će nam posve razumljivo.

Nemčić je, vidi se to iz njegova putopisa, bio dobro obaviješten o zemlji kroz koju putuje i o njezinim ljudima. Pisao je kao etnograf, geograf, povjesničar, ali prije svega kao književnik, umjetnik, kojega zanima i privlači ono iznimno, bilo da se s njim slaže ili umno spori, navješćujući tako Augusta Šenou, pa i praskavi, duhoviti stil Antuna Gustava Matoša. Slično modernim putopiscima, Nemčić izlaganje ispunja aforizmima i kozmopolitskim intertekstualnim reminiscencijama iz klasične i romantične književnosti. Spominje, među ostalima, Juvenala, Vergilija, Horacija, Ovidija, Shakespearea, Schillera, Hoffmanna, Puškina, Byrona, Bulwera, Sternea, Hugoa, Seumea, ne zaboravljajući hrvatske klasike, poput Gundulića, suvremene pisce, kao što su Vraz, Demeter, Kukuljević, Preradović, Trnski, ali i stihove hrvatske pučke poezije. (O Nemčićevim reminiscencijama na strane književnike — talijanske, francuske, engleske, njemačke — iscrpno je pisao Mirko Tomasović: *Tragom literarnih podsjećaja u Nemčićevim »Putositnicama«*, u knjizi *Analize i procjene*, Split, 1985.)

Nemčić je Veneciju doživio i naslikao u sva doba dana, od jutra do sumraka. Pohodio mjesta zalivena sunčanim sjajem, kao i ona koja su mračna i u samo podne. Govoreći o vjekovnim mletačko-hrvatskim kulturnim vezama, Nemčić ponosno navodi čitav niz hrvatskih slikara, takozvanih Schiavona, koji su podjednako obogatili i hrvatsku i talijansku umjetnost. Ali završava tužaljkom zbog pomanjkanja muzeja i umjetničkih zbirki u Hrvatskoj. Tako gubimo — kaže

on — i bacamo u zaborav ono što smo stvorili. Stoga je shvatljiv njegov usklik: »— Al tko da izrazi ugodno moje udivljenje kad među najslavnijimi umotvori talijanskih slikara (Giorgione, Veronese, Tiziano, Raffaello, I.F.) i gorespomenute (tj. Medulića i Benkovića, I.F.) nađoh! Ponositije stupao sam odsele dalje, jer sam se nanovo uputio da bi mi se junački narod moj u svačem što je krasno i plemenito onako proslaviti kadar bio, kao što ga je viteška njegova mišica odnekada već proslavila« (*Idem*, str. 191).

Posebna su vrijednost Nemčićeve putopisne proze literarni medaljoni, gotovo realističke sličice iz svakodnevnoga života (*tranches de vie*). Nemčić ne govori samo o veličanstvenom skladu građevina, kao što su crkva svetoga Marka, knjižnica svetoga Marka (Marciana), Duždeva palača, Campanile, Loggetta, ... On opisuje male zlatarske radionice, prodavaonice peradi, venecijansko groblje, javne perivoje, botanički vrt, Arsenal, ne zaboravljajući ni »špital mahnitih žena«, te Pozze, Piombe, Ponte dei sospiri i druge sumorne poznatosti grada.

Putositnice su šarolika, intelektualna knjiga iskrene radoznalosti; putopis radosti i tuge, brojnih susreta sa zanimljivim ili odbojnim ljudima. Knjiga puna kontrasta, ljepote i neočekivanih krajolika. Kako sam kaže, njegovo putovanje »može se prisposodobiti polaskom zbirke od slika« (*Idem*, 171). Te slike najčešće su velike, razvedene poredbe.

»Kao što flota koja sred pučine na prud nasjedne, tako se i Mleci sred laguna i mora motritelju odavle ukazuju. Tornji su jarboli, pijace kuverte, a ljudstvo koje po njim hoda mornari i pasažiri« (*Idem*, 124).

Nemčić nije prvi hrvatski putopisac, ali je u svome vremenu najzreliji, najvredniji predstavnik toga žanra. Preteča je Šenoina putopisnog i feljtonističkog diskursa koji omogućuje dobronamjernu kritiku, kako u odnosu na zemlju kojom putuje, tako i prema vlastitoj domovini. Točnošću motrenja, jasnoćom izlaganja, preciznošću izraza, Nemčić je svojim imaginativnim stilom navjesnik novog, i realističkog i modernističkog pisanja, na koje će se čekati još nekoliko desetljeća.

Nemčićeva je proza primjer ugodne, poučne, zabavne ali i estetski vrijedne naracije. Prožeta blagim lirizmom i nepatvorenim humorom, ona odista predstavlja značajno poglavlje hrvatske preporodne proze. Dokaz da se hrvatska književnost već tada (bez obzira na poneke Nemčićeve neologizme i neobičnu sintaksu) i u ovom žanru može nositi sa složenim pitanjima jezika i metajezika, ostajući aktualna do danas. Ne veli slučajno, potkraj djela, Nemčić: »Ta gdje bi se i mogo nalaziti

savez koji bi nas većma i čvršće skopčao; gdje li ona sila koja bi nas kadra bila združiti ako odustanemo cijeniti i njegovati jezik narodni, ovu duševnu baštinu svojih praotaca, ovaj jedino savršeni tumač veledušnoga njihova čuvstva?» (*Idem*, str. 236).

Tridesetak godina poslije osnivač hrvatskoga modernog romana, August Šenoa (1838-1881), dat će povijesno još bogatiju i kompleksniju sliku Serenissime. Ova iz Šenoina doba nije više samostalna republika, niti austrijska pokrajina, već dio novouspostavljene kraljevine Italije. Viška bitka (1866) koja je za novu Italiju imala biti jedan od konačnih obračuna s Austrijom, za Hrvate je imala drugo značenje. Posljednja polovica stoljeća u okviru Austrije, bila je za nas obilježena upravo austro-talijanskim političkim odnosima, pa Venecija, u hrvatskoj književnosti, postaje pretežno povijesna, kulturna i socijalna tema. Odbljesci tih promjena nalaze se i u djelima Augusta Šenoa. Pokazuje to već spomenuta povjestica *Propast Venecije* (1876), jampska poema prožeta melankolijom, koja se otvara impresivnim prologom: opisom sutona, i zbiljskoga, i povijesnoga. Premda ne šteti mletački apsolutizam, Šenoa prije svega daje maha svome dubokom humanizmu. Isto se može reći i za druge Šenoine pjesme koje tematiziraju Veneciju odnosno Italiju: *Vinko Hreljanović*, *Francesco delle Barche*, *Veliki petak u Pisi*, *Lanac* (prikaz bratoubilačke borbe između Pisanaca i Genovljana), pa konačno i ljubavni sonet *Santa Maria della Salute*. No najširu Šenoinu obradbu venecijanske teme nalazimo u kratkom povijesnom romanu *Čuvaj se senjske ruke* (1876). Djelo završava (uobičajenim) šenoinskim optimizmom koji sugerira kako će i Hrvatska jednoga dana (poput Italije) postići samostalnost.

Najveći pjesnik hrvatskoga realizma, Silvije Strahimir Kranjčević (1865-1908), 1901. godine obilazi Veneciju, Padovu i Veronu. Za boravka u Veneciji penje se na Campanile Svetog Marka, uživajući u veličanstvenom pogledu. Kao da obnavlja i Nemčićevo putovanje i doživljava zvonika — »nijemog motritelja mletačkih dobrih i zlih dana« (*Idem*, str. 123). Bez obzira na nazočnost humora i životne vedrine u susretu s tolikim svjedočanstvima ljepote, jedna od Nemčićevidih spoznaja jest i slika propadanja — zalaza slave — toga mitskoga grada:

»... boravio je moj pogled sveder nad ovim aristokratskim Jerusolimom, kojega zidine premda jošte nepomično stoje, proroci mu ipak davno zanjemiše« (*Idem*, str. 112). I tko se god »na prošasnost ovoga grada obazre, tomu je pjevajuća Venecija na pučini plivajući labud koju umirajući pjeva« (*Idem*, 183).

Kada se slavni Campanile sam od sebe uruši 1902. godine, Silvije Strahimir Kranjčević — sjećajući se svoga ranijeg boravka — piše *Slom Campanila*, povjesticu u osmeračkim nerimovanim kvartinama. (U tim je strofama Heinrich Heine spjevao svoj ep *Atta Troll*, a Kranjčević ga kongenijalno preveo.) Tematski i idejno blizak Kukuljevićevim i Šenoininim stihovima, *Slom Campanila* snažnim, makabričnim slikama evocira višestoljetne hrvatsko-mletačke odnose, sukobe Senjana i Mlečana. Tužne reminiscencije naviru i Nemčiću: »Pod rajem ovog velikoljepja (tj. Duždeve palače) širi se pakao strahovitosti. Na onoj strani palače gdje na njezine bjelomramorne zidine kanal 'Rio di Palazzo' pere, nalaze se one grozovite tamnice Pozzi i Piombi.« (*Idem*, 213) Kranjčević povijest ne zaboravlja, ali oprašta, završavajući — moglo bi se reći — šilerovskom vizijom bratstva među narodima:

»Duždevi se s robljem ljube,
Piju čašu pobratimsku«
(Kranjčević, *Sabrana djela II*, Zagreb 1958, str. 184).

Kranjčevićev pogled na Veneciju nije »turistički«, nego povijesni: s gledišta tadašnjosti ocjenjuju se nekadašnja zbivanja. Nemčić Veneciju mjeri s očista svoga vremena. Kranjčević je potresen, ozbiljan, čak i patetičan, Nemčić romantično senzibilan ali realistički sklon humoru koliko i sjeti. Kranjčević u suvremenosti traži vezu s prošlošću, a u prošlosti njezinu istinu. Kranjčević je pjesnik-filozof povijesti, Nemčić čitatelju blizak, poučan slikar i tumač onodobnosti.

Nemčićeve *Putositnice* (u cjelini, ne samo zapisi o Veneciji), čestim apostrofiranjem čitatelja, naglašeno subjektivnim odnosom prema njemu, udovoljavaju romantičnoj putopisnoj poetici vremena, ali i podsjećaju na domaću renesansnu tradiciju. Predgovor i »razmišljanje vrhu svačesa« iz *Putositnica* mogli bi se vidjeti u razini Posvete i »uzroka« puta u Zoranićevim *Planinama*. I Nemčićeva je nakana opisati i »proslavljati vlastitu zemlju i poučiti njezine ljude«, »narod koji se jedva latio posla svog duševnog izobraženja«, (*Idem*, str. 33). Na putu u Veneciju, prolazeći kroz hrvatske krajeve, od Ludbrega do Rijeke, Nemčić kao da slijedi ideju Arkadije, pa dio svoga putopisanja pretvara u rodoljubno djelo, potpuno sukladno preporodnom raspoloženju.

»Imade u miloj našoj domovini veličanstvenih prizora u izobilju koji bi se s inostranimi usporediti mogli; ali nema ljudi koji bi svijet s njimi upoznali, nema

umjetnika kojih bi ih kist oživio i proslavio. Nježna zelen naših bukvika i brezovja, tamne omorikovine ili guste dubrave kojih visoka stabla jonskom stupovlju naliče, prijatna skučenost naših brežuljaka, cvjetne naše livade i raznobojne njive, pećinaste glavice primorskih i šumoviti vrhi zagorskih planina, izmjena dvorova i razvalina, ova divlja značajnost naših gora, združena s umiljatošću plodnih dolina, ova različitost slikovitih nošnja, osobito pako arkadski život našij pastijera koji se jedva ma gdje tako živahno kao kod nas očituje, bili bi shodni i povoljni predmeti za svakog slikara okolica.« (*Idem*, str. 67-68)

Nemčićevo je djelo primjer vitalne, dopadljive, estetski vrijedne proze, u kojoj do izražaja dolazi budan opažački dar, birana načitanost, čitak stil i svjež humor. Točno je primijetio Tomasović kako je Nemčić težio »beletrističkom štivu, tj. zabavnom a ne samo poučnom« (*Nav. djelo*, str. 138). Doista, njegov diskurs pripada umjetničkoj sferi. Intertekstualnost Nemčićeve *Putositnice*, brojne reminiscencije — i sinkronijske i dijakronijske, iz stranih i hrvatske književnosti — produktivne su. Odaju ne samo piščevu erudiciju i senzibilitet, nego pridonose bujnoj slikovitosti, pa tekst čine zanimljivim, zabavnim, poučnim. Ta svojstva dižu Nemčićevo »izvješće s puta« do razine priznatih putopisaca europske književnosti.

Nemčićeve *Putositnice*, uz *Pogled u Bosnu* (1842.) Matije Mažuranića, najvredniji su putopisni tekst hrvatskoga preporodnog romantizma. Na njima će se — kako smo već istakli — graditi okretna, duhovita, kritička Šenoina feljtonistika; a njezin trag prepoznat ćemo i u Matoševim virtuoznim putopisima.

Dopunjen i redigiran tekst izlaganja na talijanskom jeziku *L'immagine di Venezia nella letteratura dell'Ottocento croato* (»Slika Venecije u hrvatskoj književnosti XIX. stoljeća«), u okviru hrvatsko-talijanskog simpozija, održanog u Veneciji, od 11. do 14. studenog 1997., u organizaciji HAZU i Fondazione Cini.

CITIRANA DJELA I LITERATURA:

Antun Nemčić, *Putositnice*, PSHK, knj. 34, Zora/Matica hrvatska, Zagreb, 1965, str. 31-269. Priredio Branimir Donat.

Ivan Kukuljević Sakcinski, *Dopis iz Mletakah*, »Danica ilirska«, VIII/1842, br. 51, str. 205.

Stanko Vraz, *Pjesnička djela III*, Iz Zagreba, »Kwety, XIII, br. 70, (13.VI.1846.), str. 397-399., Zagreb, 1955, priredio Slavko Ježić.

Vladoje Dukat, *O našijem humoristima: Antunu Nemčiću, Janku Jurkoviću, Vilimu Korajcu*, Rad JAZU 197, str. 139-260, Zagreb, 1913.

Vladoje Dukat, *Bilješke uz Nemčićeve »Putositnice«*. Prilog za karakteristiku *djela i pisca*. Rad HAZU, knj. 273, Zagreb, 1949.

Antun Nemčić/Mirko Bogović, *Djela*, »Djela hrvatskih pisaca«, Zora, Zagreb, 1957, priredio i pogovor napisao Slavko Ježić.

August Šenoa, *Sabrana djela*, knj. I., *Pjesme*, Znanje, Zagreb, 1963., str. 313, priredio dr. Slavko Ježić.

Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela*, *Pjesme II*, »Slom Campanila«, JAZU, Zagreb, 1958. uredio Dragutin Tadijanović, str. 473.

A. G. Matoš, *Sabrana djela*, knj. VIII., *O srpskoj književnosti, Naše primorje*, JAZU/Liber/Mladost, Zagreb, 1973, uredio Nedjeljko Mihanović, str. 258.

A. G. Matoš, *Sabrana djela*, knj. IX., *O stranim književnostima*, JAZU/Liber/Mladost, Zagreb, 1973, str. 28, uredila Vida Flaker.

A. G. Matoš, *Sabrana djela*, knj. XI, str. 160., *Putopisi*, JAZU/Liber/Mladost, Zagreb, 1973., uredio Dubravko Jelčić.

Antun Gustav Matoš, *Misli i pogledi*. Globus, Zagreb, 1988. Izbor tekstova, indeks i objašnjenja Mate Ujević. Drugo izdanje dopunio i priredio Dubravko Jelčić.

Mirko Tomasović, *Analize i procjene*, »Tragom literarnih podsjećaja u Nemčićevim *Putositnicama*«, str. 138, Split, 1985.

Dean Duda, *Priča i putovanje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.